

JOÓ LÁSZLÓ ÁDÁM

Magyarországi szokásjog alkalmazása a visszatért keleti és erdélyi országrészekben*

Enforcement of the Hungarian Customary Law in the Reannexed Eastern and Transylvanian Parts of the Country

Abstract: Through the Second Vienna Award, Northern Transylvania and other regions were reunited with the Kingdom of Hungary in 1940. The Hungarian government adopted several decrees in order to extend the scope of Hungarian private law to these regions. Serious discrepancies existed between non-codified Hungarian private law and the Austrian Civil Code (entered into force in 1853) in relation to the rules of matrimonial property law and the law of succession. Despite initial fears, legal professionals could confidently apply Hungarian legal sources (mostly judicial practice). In this study, I attempt to outline the enforcement of written customary law, which was reflected by several judgments. In autumn 1944, the Romanian and Soviet armies occupied the above-mentioned regions, and the scope of Romanian Civil Code was extended to them in 1945.

Keywords: Second Vienna Award, Northern Transylvania, private law, customary law, unification of law

Összefoglaló: A második bécsi döntés által 1940-ben visszacsatolt keleti és erdélyi országrészek egyesítették a Magyar Királysággal. A magyar kormány több olyan rendeletet fogadott el, amellyel kiterjesztette a magyar magánjog hatályát ezekre a területekre. A legtöbb komoly különbség a házassági vagyoni jog és az öröklési jog tekintetében mutatkozott a kodifikálatlan magyar magánjog és az 1853 óta alkalmazott Osztrák Polgári törvénykönyv között. A kezdeti aggodalmak ellenére a jogászok magabiztosan alkalmazták a magyar jogforrásokat (többnyire a bírói gyakorlatot). Ebben a tanulmányban az írott szokásjog alkalmazását emeltem ki, amely számos ítéletben tükröződött. 1944 őszén a román és a szovjet hadsereg elfoglalta az említett területeket, és a román Polgári törvénykönyv hatálya 1945-től ezekre is kiterjedt.

Kulcsszavak: második bécsi döntés, Észak-Erdély, magánjog, szokásjog, jogegységesítés

A tanulmány a szerző *Egy tollvonással átültetve – A visszatért keleti és erdélyi országrészek magánjoga* c. dolgozatán alapul, amely a 35. OTDK Állam- és Jogtudományi Szekciójának Magyar Jogtörténeti Tagozatában I. helyezést ért el.

1. Bevezetés

1940. augusztus 30-án a húsz éve tartó magyar revíziós politika elérte talán legnagyobb sikerét: a trianoni békeszerződés által a Román Királyság részévé vált Körösvidék, Máramaros és Erdély egy része – több mint 43 ezer km²-nyi terület – visszatért a magyar állam fennhatósága alá. Azokban az években összesen négyszer gyarapodott az ország területe, de mind nagyságában, mind népességszámában ez a gyarapodás számított a legjelentősebbnek. Az országgrész *Észak-Erdély* elnevezése a tárgyalt időszakban vált földrajzi fogalomból politikai fogalommá, hiszen sem azelőtt, sem azóta nem fordult elő, hogy Erdély kettéosztva két állam fennhatósága alatt álljon.¹ Bár Nagyszalonta, Nagyvárad, Szatmárnémeti és Máramarossziget környéke Észak-Erdéllyel együtt tért vissza, azon kívül fekszik, éppen ezért a hivatalos megfogalmazás szerint „*a román uralom alól felszabadult keleti és erdélyi országgrész*” névvel illették az ekkor visszaszerzett területet. Az esemény a második bécsi döntés néven ismeretes, minthogy az említett helyszínen 1938-ban egy hasonló tárgyú döntőbíróági határozat is létrejött, amely az akkori Csehszlovákia déli részét juttatta vissza Magyarországnak.

A magyarországi és romániai történészek tollából számos mű keletkezett, amely a terület birtokbavételét hivatott feldolgozni gazdasági, nemzetiségi vagy közigazgatási szempontból (ezek közül kiemelkednek Ablonczy Balázs és Romsics Ignác átfogó munkái²), de mind ez idáig a jogtörténet nem sok szót ejtett erről. Pedig az a tény, hogy egy ekkora országgrész a XX. század közepén visszakerült a magyar állam fennhatósága alá, felveti azt a kérdést, hogy két évtized után miként lehetett visszailleszteni a Magyar Királyság jogrendszerébe. A feladat nagy terhet rótt a jogalkotókra, ami abból is kitűnik, hogy a *Budapesti Közlöny*ben hónapokon át szinte naponta hirdettek ki rendeleteket a reintegráció végrehajtására.

A dolgozat a jogszabályok ismertetése mellett levéltári források elemzésén is alapul, amelyek mennyisége és minősége a kutatás megkezdése előtt nem volt látható. Elsődlegesen a m. kir. Kúria (a továbbiakban: Kúria) 1942 és 1944 közötti, öröklési joggal kapcsolatos ügyirataira támaszkodhattam, amelyek gyakran más jogágak tekintetében is értékesnek bizonyultak. Az érintett kir. bíróságok kutatható döntései főként a Kúria iratanyagában találhatók,³ így az egyes ügyekben három bírói fórum gyakran eltérő ítéleteit vizsgálhattam. Ezek mellett a korabeli minisztertanácsi jegyzőkönyveket és több,

1 Erdély jogtörténeti fogalmáról bővebben: VERESS Emőd (szerk.): *Erdély jogtörténete*, Forum Iuris, Kolozsvár, 2018, 15–19.; E munka érinti a magánjogi reintegrációt is, és minden, Erdéllyel foglalkozó jogtörténeti kutatás alapművének tekinthető.

2 ABLONCZY Balázs: *A visszatért Erdély*, Jaffa Kiadó, Budapest, 2011; ROMSICS Ignác: *Erdély elvesztése 1918–1947*, Helikon Kiadó, Budapest, 2018.

3 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL), Igazságügy-minisztériumi levéltár, K 583 Egyesített Kúria Általános iratai (1882–1944) – a továbbiakban: K 583. Az állomány e fondon belül csomókra és tételekre oszlik. A hivatkozásoknál a konkrét ügyszámokat is megjelölöm. Kivételt képez a máramarosszigeti kir. törvényszék, amely 1941. április 1-jétől a debreceni kir. ítélőtábla kerületéhez tartozott, így iratait a MNL Hajdú-Bihar Megyei Levéltára őrzi. A visszatért országgrészek 1940-ben újjászervezett bíróságainak dokumentumai – habár az érintett romániai levéltárak fondjegyzékei szerint részben

jogi témájú folyóiratban – például az *Erdélyi Jogéletben*, a *Gazdasági Jogban* és a *Magyar Jogi Szemlében* – megjelent tanulmányt is felhasználtam, amelyeket a kapcsolódó évfolyamok részletes tanulmányozásával gyűjtöttem össze. A tárgyalt korszakban és azóta keletkezett egyéb szakirodalmi műveket Magyarország főbb könyvtárainak gyűjteményeiben leltem fel. A második bécsi döntés, valamint az azt követő magánjogi reintegráció nyolcvanadik évfordulója épp megfelelő alkalmat szolgáltatott a témaválasztásra.

A kutatásom során felmerült kérdések közül jelen tanulmányban csak arra az egyre reflektálok, hogy az érintett bíróságok hogyan alkalmazták a fokozatosan kiterjesztett magyarországi magánjog szabályait, elsősorban az írott szokásjogot.

2. Jogtörténeti előzmények

Ahogy a Magyar Királyság területén, úgy az Erdélyi Nagyfejedelemségben is császári pátenst léptette hatályba az Osztrák Általános Polgári törvénykönyvet (Optk.) 1853-ban; igaz, négy hónappal később, szeptember 1-jén. A neoabszolutizmus enyhülésekor, 1861-ben az Országbírói Értekezlet hatásköre nem terjedt ki arra, hogy hatályon kívül helyezze az Optk.-t Erdélyben, mint Magyarországon az Ideiglenes Törvénykezési Szabályokkal (ITSZ).⁴ Az 1867-es kiegyezéskor előbb kormányrendelet, majd törvény tartotta fenn hatályában, és innentől kezdve a magánjogi tárgyú magyar jogszabályokkal számos helyen módosították.⁵ Erdély 1918–1920-as elvesztése csak egyes részeiben érintette, mivel a megszállt területek kormányzótanácsa és Románia 1923-as alkotmányerejű törvénye sem helyezte hatályon kívül. Ahogy Endes Miklós fogalmazott: „Jogrendszere alakilag nem nyert változást, de az alkalmazása olyan volt, hogy alig ismert rá.”⁶ Érdemes megemlíteni, hogy Románia területén ekkor több, különböző jogrendszer állt fenn, hiszen Erdélyben, a Magyarországtól megszerzett többi területen, az Osztrák Császárságtól elfoglalt Bukovinában, az Orosz Birodalom korábbi besszarábiai területén és Ó-Romániában egészen különböző jogszabályok voltak hatályban.⁷ Ezekre a részleges romániai jogegységesítés fokozatosan hatott. 1940. szeptember 15-én lépett volna

fennmaradtak – a Nemzeti Levéltárakról szóló 16/1996. számú román törvény 6. számú melléklete alapján – a többi bírósági irathoz hasonlóan – keletkezésüktől számított kilencven évig nem kutathatók. A bíróságok elnevezését a korabeli helyesírás szerint használok. A „kir.” jelző a román bíróságoktól való megkülönböztetést is szolgálja.

4 BALOGH Judit: *Österreichisches Recht in Ungarn und in Siebenbürgen – Westeuropäische Einflüsse auf das ungarische Zivilrecht im 19. Jahrhundert = Recht ohne Grenzen, Grenzen des Rechts*, Hrsg. POLASCHEK, M., ZIEGERHOFER, A., Peter Lang Verlag, Frankfurt/M., 1998, 123–135.; TURY Sándor Kornél: *Magánjogunk egységesítésének befejezése, különös tekintettel annak jogforrástani vonatkozásaira = Universitas Francisco-Josephina Acta Juridico-Politica 6.*, Kolozsvár, 1942, 3–26.; SÁNDORFY Kamill: *Az osztrák polgári törvénykönyv megkezdése Erdélyben*, *Gazdasági Jog*, II. évf., 1941/1, 11.

5 MÁRKUS Dezső: *Az osztrák általános polgári törvénykönyv mai érvényében*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1907, 3–7.; *Az Optk. pontos területi hatályára nézve: Uo.*, 7–10.

6 ENDES Miklós: *Erdély jogrendszerei*, Magyar Jogászegyleti Értekezések és Egyéb Tanulmányok, IX. évf., 1941/33–35, 61.

7 UJLAKI Miklós: *Az utódállamok jogegységesítő törekvései és a magyar magánjog*, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Részvénytársaság, Szeged, 1936, 7–8.

hatályba az új román Ptk. és a Kereskedelmi törvénykönyv nagyobb része, azonban a komoly területi veszteségek miatt későbbre halasztották.⁸ 1940. augusztus 30-án, a második bécsi döntés révén a Körösvidék, Máramaros déli és Erdély északi része újra a magyar állam fennhatósága alá került, így természetesen kezdetét vette a terület jogrendszerének reintegrálása. A jogalkotó azzal a problémával szembesült, hogy a Királyhágón innen és Máramarosban a magánjog alapját a Trianon előtti magyar szabályozás,⁹ azon túl pedig még mindig az Optk. adta, bár jelentős részét és az egyéb magánjogi tárgyú jogszabályokat újabbak váltották fel.¹⁰ Ezek közé tartozott többek között a nagykorúság korhatárának leszállítása, a bányatörvényt és a vízjogi, erdőjogi törvényeket felváltó jogszabályok hatálybalépése.¹¹

3. A törvényi háttér¹²

„Feledhetetlenül gyönyörű jelenetek között bevonult Kolozsvárra a honvédség. – Százezres tömeg ünnepelte a felszabadult öröm és a testvéri szeretet minden meghatott megnyilvánulásával Kolozsvár történelmi napját”¹³ – adta hírül a kolozsvári *Ellenzék* napilap címlapja az 1940. szeptember 11-én történt eseményekről szóló tudósításában.

A terület birtokbavétele után, október 8-án lépett hatályba az 1940. évi XXVI. törvénycikk. A jogszabály a Felvidék déli része és Kárpátalja visszacsatolásáról szóló 1938. évi XXXIV. és 1939. évi VI. törvénycikkekhöz hasonlóan rendelkezett. A kormány felhatalmazást kapott arra, hogy megtegye „mindazokat az intézkedéseket, amelyek a visszacsatolt terület közigazgatásának, törvénykezésének, közgazdaságának és általában egész jogrendszerének az ország fennálló jogrendszerébe való beillesztése végett szükségesek”. A kormány – rendeletalkotással – jóval rövidebb idő alatt meghozhatta a döntéseket, mint a kétkamarás országgyűlés. Ennek azonban volt egy nem túl erős korlátja: a törvényhozási tárgykörben hozott rendeleteket hat hónapon belül be kellett mutatni jóváhagyás végett az országgyűlésnek. A törvényhozás vagy a kormány további rendelkezéséig a döntés kihirdetésének napján hatályban volt jogszabályok hatálya fennmaradt, kivéve azokat, amelyek az állami főhatalom változása következtében már nem voltak alkalmazhatók.

8 VERESS Emőd: *Kilenc évtized – az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv Erdélyben = AD SALUTEM CIVIUM INVENTAS ESSE LEGES, Tisztelgő kötet Vékás Lajos 80. születésnapjára*, szerk. VERESS Emőd, Forum Iuris, Kolozsvár, 2019, 167.

9 Ahogyan a Kúria egy 1943-ban kelt ítéletében rávilágított: „A magyar magánjog a visszacsatolt keleti országrészben a román főhatalom ideje alatt is érvényben volt, s ennél fogva a felperes nem hivatkozhatik sikeresen arra sem, hogy mivel a korábbi pert még a román uralom ideje alatt indította, ezért az elvont hasznokra vonatkozó igénye érvényesítésének, illetve fenntartásának elmulasztása miatt az igényét elenyészettnek tekinteni nem lehet.” MNL OL, K 583, 180. cs. 60. t., P. I. 2915/1943/40.

10 Az Optk. erdélyi hatályban léteiről bővebben: VERESS Emőd: *Kilenc... i. m.*, 157–171.

11 KOLOSVÁRY Bálint: *A magánjog egységesítése*, Gazdasági Jog, I. évf., 1940/10, 594.

12 Joó László Ádám: *Észak-Erdély visszacsatolásának jogszabályi háttere = A jog tudománya, a mindennapok joga II. Konferenciakötet*, szerk. Szűcs Lászlóné, TALABOS Dávidné, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 2019, 47–49.

13 [s. n.]: *Erdély fővárosa visszatért az anyaországhoz!* *Ellenzék*, LXI. évf., 209. szám, 1.

4. Érvek és ellenérvek a magyarországi magánjog kiterjesztése mellett és ellen

A felhatalmazás alapján alkotott legkülönbözőbb tárgyú rendeletek már az ősz folyamán szinte naponta jelentek meg a *Budapesti Közlöny*ben, de a magyarországi magánjogot kiterjesztő fontosabb rendeletekre még várni kellett. Már ez idő alatt komoly vita bontakozott ki abban a tekintetben, hogy mikor és milyen módon kellene végrehajtani a jogegységesítést. Abban szinte mindenki egyetértett, hogy az Optk. idejétmúlt jogszabály,¹⁴ de a legtöbb erdélyi jogász nem szeretne volna, ha a kódexet a kodifikálatlan magyarországi magánjog váltja fel. Bár idegen jogot tartalmazott, ráadásul egy oktrojált császári pátens léptette hatályba, közel kilencven év alatt hozzászóltak a lakosság.¹⁵

Szladits Károly hosszú távon az 1928. évi Magánjogi törvényjavaslat (Mtj.) alapján készítendő kódexet javasolta hatályba léptetni az ország egész területén, azonban a jogegység mielőbbi megvalósítása végett a legcélszerűbbnek tartotta „a magyar magánjog teljes jogszabályállományát, úgy, amint az az anyaországban él, a visszacsatolt erdélyi részekre” kiterjeszteni. Az erdélyi bíróságok és jogászközönség számára magyar, német és román nyelvű összefoglaló művek kiadását javasolta.¹⁶ Kolosváry Bálint (és Ferencz József kir. közjegyző¹⁷) az Országbírói Értekezlethez hasonló, jogászokból álló szakbizottságra bízta volna a jogegységesítési javaslat kidolgozását.¹⁸ Velük szemben foglalt állást Schuster Rudolf, a m. kir. Szabadalmi Felsőbíróság korábbi elnöke, aki a kodifikációt sürgetve fenntartotta volna hatályában az Optk.-t az első magyar magánjogi kódex megalkotásáig.¹⁹ Sándorfy Kamill kúriai bíró pedig mindkét megoldást támogatta, mert „[a] magyar jogi géniusz nem engedheti meg, hogy az osztrák polgári törvénykönyv továbbra is megmaradhasson Erdélyben és amit ebből az idegen jogból letörtek az 1867. évtől kezdve, az 1918. évig alkotott közös magyar törvények, a letörésnek azt a munkáját tovább kell folytatnia a mostani napok jogalkotásának”.²⁰

A kormány Szladits elképzelése szerint, a törvényi felhatalmazás alapján rendeletekkel léptette hatályba a magyarországi magánjogi joganyagot, várva a kodifikációs munka befejezésére, azonban az első Polgári törvénykönyvünk hatálybalépésekor

14 A magyarországi magánjog folyamatosan fejlődött, de csak részben hatott az Optk. alkalmazási területén. A kódex 1914–1916-os novellái nem léptek hatályba Erdélyben, de az Osztrák Császársághoz tartozott Bukovinában igen. Ott 1938. október 15-ig volt hatályban, amikor felváltotta az ókirályságbeli Polgári törvénykönyv. BOB, Mircea Dan: *Der Einfluss des ABGB 1811 auf das rumänische Zivilrecht – 200 Jahre ABGB. Ausstrahlungen Die Bedeutung der Kodifikation für andere Staaten und andere Rechtskulturen*, Hrsg. GEISTLINGER et al., MANZ Verlag, Wien, 2011, 145.; HAMZA GÁBOR: *A román magánjog forrásai és fejlődése = Acta Facultatis Politico-iuridicae Universitatis Scientiarum de Rolando Eötvös Nominatae*, Tomus XL., 2003, 68.

15 [s. n.]: *Erdély magánjoga*, Erdélyi Jogélet, I. évf., 1942/1–2, 4–5.

16 SZLADITS KÁROLY: *Erdély-részi magánjog*, Gazdasági Jog, I. évf., 1940/8, 471–473.

17 KOLOSVÁRY: *i. m.*, 598–599.

18 [s. n.]: *Értekezlet Kolosvárott a jogegységesítés tárgyában*, Királyi Közjegyzők Közlönye, XL. évf., 1941/3, 52.

19 SCHUSTER RUDOLF: *Erdély – és a magánjog*, Magyar Jogi Szemle, XXI. évf., 1940/17, 325–327.

20 SÁNDORFY: *i. m.*, 16.

a terület már másfél évtizede nem tartozott a magyar állam fennhatósága alá. Az Mjt. nagyban tükrözte a magyarországi magánjogi joganyagot, a Szladits által szerkesztett *Magyar magánjog* utolsó kötete pedig 1942-ben jelent meg, amikor a joganyag kiterjesztése teljessé vált.²¹ Ezeken kívül számos összefoglaló mű keletkezett az átmenetet megkönnyítendő, többek között a kolozsvári kir. ítélőtáblán tartott professzori előadások²² kivonatai. 1940-ben pedig a törvényhozás általános felhatalmazást adott a kormánynak a jogrendszer reintegrációjára, amely a magánjogra is kiterjedt, így egyetlen rendelet sem nélkülözte a törvényi alapot.²³

5. A 740/1942. M. E. számú kormányrendelet

A magyar magánjog hatályának a visszacsatolt keleti és erdélyi országrészekre általános kiterjesztéséről szóló rendelet 1. §-a kimondta, hogy „*a jelen rendelet hatálybalépésének napján a visszacsatolt keleti és erdélyi országrészen a magyar magánjognak azokra a jogviszonyokra vonatkozó szabályai is hatálybalépnek, amelyek tekintetében az 1940:XXVI. t.-c. 3. §-ában foglalt felhatalmazás alapján kibocsátott rendeletek még nem rendelkeztek*”. A rendelet 1942. március 1-től hatályba léptette többek között a szerzői jogra, a birtokvédelemre, a házassági vagyongjogra és az öröklési jogra vonatkozó joganyagot, így természetesen – ahogyan a következőkből kitűnik – a magánjog szokásjogi részét is, amit a legtöbb kritika ért, és egyáltalán nem alaptalanul. A „*családi-vagyonjogi és örökösödési jogszabályok máról-holnapra, egy tollvonással, nem ültethetők át e jogszabályokra nézve idegen területre*” – olvashatjuk az *Erdélyi Jogélet*ben.²⁴ De vajon lehet-e egységes szokásjogról beszélni az anyaországon belül? A sporadikus, esetenként íratlan magyarországi szokásjog milyen formában ismerhető meg a visszacsatolt területeken?²⁵ Többek között ezek a kérdések merültek fel 1941-1942 fordulóján, amikor az igazságügyi tárca nyilvánosságra

21 Joó László Ádám: *A magyarországi magánjog kiterjesztése Észak-Erdélyre a második bécsi döntés után = Tri-Anno 1920–1947–2020 Tanulmánykötet*, szerk. Szűcs Lászlóné, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 2020, 114.

22 Az 1940. évi XXVIII. törvénycikkkel Kolozsvárra visszahelyezett Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának professzorai, például Bónis György (magyar alkotmány- és jogtörténet), Túry Sándor Kornél (kereskedelmi és váltójog), Balás P. Elemér, Székely István vagy Szász István (magyar magánjog) nyilvános előadásaikkal és összefoglaló esszéikkel nagyban hozzájárultak a jogegységesítés eredményességéhez. GAAL György: *Egyetem a Farkas utcában, A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem előzményei, korszakai és vonzatai*, Scientia Kiadó, Kolozsvár, 2012, 103.; KOKOLY Zsolt: *A kolozsvári (magyar) jogászképzés rövid története és perspektívái = A kultúra, a tudomány és a nemzet helyzete a Kárpát-medencében*, szerk. GARACZI Imre, SZILÁGYI István, Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány, Veszprém, 2010, 342.; VERESS: *Erdély... i. m.*, 538–541.

23 TÚRY: *Magánjogunk egységesítésének befejezése... i. m.*, 16–17.

24 [s. n.]: *Erdély magánjoga*, Erdélyi Jogélet, I. évf., 1942/1–2, 6.

25 Az egyik kolozsvári jogászprofesszor a Pp. 268. §-ában foglalt, különyszerű szokásra folytatott bizonyítást analógia útján javasolta alkalmazni, amennyiben a bíró nem ismerte a fél által felhozott magyar szokásjogi szabályt. BALÁS P. Elemér: *A magyar szerzői jog szabályainak kiterjesztése a felszabadult keletmagyarországi és erdélyi országrészekre = Universitas Francisco-Josephina Acta Juridico-Politica 6.*, Kolozsvár, 1942, 68–69.

hozta a rendelet tervezetét.²⁶ Talán a kifejezett ellenállás miatt nem kérték ki az érintett ítélőtáblai elnökök (akikről az előterjesztés hallgat) mint a jogászság képviselőinek véleményét, amellet, hogy az Erdélyi Gazdasági Tanács és a Képviselőház igazságügyi és közjogi bizottságának erdélyi tagjai kifejthették véleményüket.²⁷

E helyen főleg a végrendeletek érvényességével kapcsolatos, szokásjogi úton érvényesült joganyagot vizsgálom, amelynek alkalmazása, amellet, hogy rávilágít a magyarországi öröklési jog kodifikálatlan voltára, egyben megmutatja, hogyan értelmezték a visszacsatolt területek bíróságai.

Az észak-erdélyi és a magyarországi öröklési jog között számos eltérés mutatkozott, azonban a Romániához csatolt országrészekben is hatályban volt az 1876. évi XVI. törvénycikk, amely az egyes végintézkedések alaki kellékeit szabályozta, illetve a királyi közjegyzőkről szóló 1874. évi XXXV. törvénycikknek a végrendeletek felvételére vonatkozó 82–87. és egyéb szakaszai is. A 740/1942. M. E. sz. rendelet 12. szakaszának megfelelően a Kúriáig jutott, végintézkedések érvényességével kapcsolatos ügyekben hozott korábbi határozatokban ezen két jogszabály rendszeres hivatkozási alapul szolgált, attól függetlenül, hogy a rendelet hatálybalépése előtt vagy után indult az eljárás. Viszont lényegesebb ténynek számít az, hogy ezek mellett a magyarországi bírói gyakorlatot tükröző jogforrások is megjelentek az újjászervezett bíróságok döntéseiben.²⁸

A házastársak közös végrendelete, amely amellet, hogy az 1876. évi XVI. tc. 1. §-ában előírt négy tanú hiányában eleve érvénytelennek lett volna tekinthető, az 1874. évi XXXV. tc. 64. §-a által a hozzáadás (amely ez esetben az utóörökös-nevezést tartalmazta) érvényességi feltételeként meghatározott közjegyzői és végrendelezői aláírásokat sem tartalmazta. Mindezek ellenére a Kúria a végrendeleti öröklésnek adott helyt, mert a túlélő házastárs a felesége halála után teljes terjedelmében elfogadta a közös végrendeletet. „Ezzel pedig a közös végrendelet egészben vagy részben való érvénytelenítésére irányuló jog az örökhagyó oldalán már az örökhagyó személyében megszűnt s az az ő örökösire át nem szállhatott.”²⁹

Több esetben döntöttek a bíróságok a végrendelezésnél közreműködött tanúk száma és megfelelősége alapján. A Kúria a nagyváradi kir. ítélőtáblánál szigorúbban értelmezte a 221. sz. polgári döntvényt,³⁰ így a végrendelezésnél mindvégig jelen volt, azt írásba foglaló és névíróként is közreműködött Szöllös Jánost nem tekintette tanúnak, mivel névírói minősége nem volt feltüntetve a végrendeleten. Ebből kifolyólag csak

26 BURIÁN László: *Szokásjog versus kodifikált jog a magyar magánjog történetében, különös tekintettel a magyar magánjog bevezetésére Észak-Erdélyben = Quaerendo et Creando, Ünnepi kötet Tattay Levente 70. születésnapja alkalmából*, szerk. POGÁCSÁS Anett, Szent István Társulat, Budapest, 2014, 76–81.

27 MNL OL, Miniszterelnökségi levéltár, K 27 Minisztertanácsai jegyzőkönyvek (1867–1944), 1942. 02. 03., 73.

28 VARGA Norbert: *A Kúria döntvényalkotási joga 1912 és 1930 között = A közjogi provizórium (1920–1944) időszakának alkotmányos berendezkedése I.*, szerk. SCHWEITZER Gábor, SZABÓ István, Pázmány Press, Budapest, 2016, 171–190.; BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: *A Kúria döntvényalkotási joga*, Jogtörténeti Szemle, 2012/2, 11.; BALOGH Judit: *A felsőbbbíráskodás megszervezése Debrecenben*, Jogtörténeti Szemle, 2017/1–2, 62. A magánjogi reintegráció idejére kiforrott döntvényjog segítette a keleti és erdélyi országrészek bírait is.

29 MNL OL, K 583, 109. cs. 56. t., P. I. 2292/1942/21.

30 GOTTL Ágost (szerk.): *Magánjogi döntvénytár, VII. kötet*, Budapest, 1914, 359–360.

egy olyan személy volt jelen tanúként, aki a magyar nyelven írt végrendeletet és a végrendelező román anyanyelvét is értette, ami az 1876. évi XVI. tc. 4. §-a által megkívánt két írni és olvasni tudó tanú követelményének nem felelt meg. A 247. sz. elvi határozat értelmében a végrendelet nyelvét legalább két tanúnak bírnia kellett volna, így nem lehetett számításba venni a további három, kizárólag román nyelvet értő tanú aláírását.³¹ Hasonló kérdésben hivatkozott a marosvásárhelyi kir. ítélőtábla a 80. sz. teljes ülési határozatra, amikor érvényesnek mondta ki azt a közös végrendeletet, amelyet 1937-ben készített a közjegyző, azonban az írásba foglaláskor még nem volt jelen egyik tanú sem. Ugyanebben az ítéletében említette az 581. sz. elvi határozatot, amely lényegtelennek tekintette azt a körülményt, hogy a közjegyzői pecsét nem az aláírásakor, hanem később került a végrendeletre (csakúgy, mint jelen esetben).³²

Az egyik, tulajdonjog vagy haszonélvezeti jog kérdésében is döntő ítéletében hivatkozott a marosvásárhelyi kir. ítélőtábla a Kúria P. I. 5581/1923., P. I. 3506/1926. és a P. I. 3228/1929. számú ügyeiben hozott döntésekre, valamint az 1000. sz. elvi határozatra³³ (mint a magyarországi öröklési jog forrásaira), hogy a szóbeli végrendelet érvényességét alátámassza, de a Kúria azt a tények eltérő minősítése és az említett elvi határozat szigorú értelmezése folytán végül mégis érvénytelennek mondta ki.³⁴ Az a körülmény ugyanis, hogy a végrendelező csak az egyik tanút hívta közel magához, és neki mondta el végakarátát, nem volt elegendő a Kúria gyakorlata alapján, bár ez a tanú megkérdezte a többiektől, hogy hallották-e a kijelentést, mire azok igenlő választ adtak.

A kolozsvári kir. ítélőtábla ugyancsak az 1000. sz. elvi határozatot idézve állapította meg, hogy a szóbeli végrendelet érvényességéhez szükséges tanúknak nem elegendő jelen lenniük, hanem tudniuk kell arról, hogy végrendelezésnél működnék közre. Mivel a jelen volt négy személy közül egy akképp nyilatkozott, hogy erre nem figyelmeztették, a másik három tanú kihallgatását mellőzni lehetett.³⁵ Amikor pedig Veress István örökgyógyó beleegyezett abba, hogy végrendeletét írásba foglalják (nehogy feledésbe menjen), nem változtatott azon szándékán, hogy szóbeli végrendelet akar tenni, ami abból is kitűnt, hogy nem a jogban járatos jegyzőt hívatta az aktushoz. Tehát végintézkedése írásbeli végrendeletnek nem volt tekinthető, amely megállapítását a marosvásárhelyi kir. ítélőtábla a Kúria P. I. 5878/1939. és P. I. 2220/1941. számú ügyeiben hozott határozatokkal támasztotta alá.³⁶ A legfőbb bírói fórum pedig még akkor is szóbeli végrendeletnek minősítette a végintézkedést, amikor az örökgyógyó

31 MNL OL, K 583, 234. cs. 59. t., P. I. 1973/1944/17. *Polgári jogi Határozatok Tára* (a továbbiakban: *P.H.T.*) 2. kötet, Budapest, 1929, 66–68.

32 MNL OL, K 583, 110. cs. 59. t., P. I. 2034/1942/20.; SZENTKUTHY István, TÉRFY Béla (szerk.): *Polgári jogi és Büntető jogi Határozatok Tára*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1942, 142.; *P.H.T.* 3. kötet, Budapest, 1925, 380–382.

33 SZLADITS Károly (szerk.): *Magánjogi döntvénytár, XVIII. kötet*, Franklin Társulat, Budapest, 1926, 61–62.; VADÁSZ Lajos (szerk.): *Magánjogi törvénykönyvünk és élő tételes jogunk, II. kötet, II. rész*, Budapest, 1930, 63.; SZLADITS Károly (szerk.): *Magánjogi döntvénytár, XXIV. kötet*, Franklin Társulat, Budapest, 1932, 145.; *P.H.T.* 7. kötet, Budapest, 1937, 395–398.

34 MNL OL, K 583, 110. cs. 59. t., P. I. 3526/1942/21.

35 MNL OL, K 583, 234. cs. 59. t., P. I. 2561/1944/15.

36 MNL OL, K 583, 179. cs. 59. t., P. I. 2567/1943/22.; *Joggyakorlat*, Királyi Közjegyzők Közlönye, XXXIX. évf., 1940/7, 148.; BODA Gyula, VINCENZI Gusztáv (szerk.): *A Jogi Hírlap Döntvénytára, Magánjog V.*, Budapest, 1942, 950.

maga kérte az írásba foglalást (azért, hogy leírva később is híven tükrözze az akaratát), valamint az érvénytelen írásbeli végrendeletet szóbeliként érvényesnek mondta ki, mert bebizonyosodott, hogy a végrendelező ezt a formát választotta, és az ehhez szükséges kellékek hiánytalanul megvoltak.

A kolozsvári kir. ítélőtábla, „figyelemmel a joggyakorlatban mindinkább érvényesülő *favor testamenti* elvére, mely a Mtj. 1838. §-ában *pregnansan* jut kifejezésre”, az eset összes körülményeinek mérlegelése után úgy találta, hogy a végrendelet annak ellenére érvényes, hogy tartalmának az 1876. évi XVI. tc. 6. §-a szerinti felolvasását – habár megtörtént – nem rögzítették a záradékban.³⁷ A következő évben pedig szintén ezen jogszabályhely és az ahhoz kapcsolódó 574. sz. elvi határozat értelmezése után megállapította, hogy az írásbeli magánvégrendelet nem érvénytelen annak ellenére, hogy nem a záradék, hanem a főszöveg tartalmazta a tanúk együttes jelenlétében történt felolvasásának tényét. Hiszen az örökhagyónak a felolvasás utáni „*jól van*” kijelentésével együtt vizsgálva kétségtelenül kijelenthető, hogy a 6. §-ban megkívánt felolvasás a tanúk és a végrendelező együttes jelenlétében történt.³⁸

Az általam vizsgált ügyek között egyetlen olyan található, amelyben kiváltságos magánvégrendelet érvényességének kérdése merült fel. Szöcs András Kollát magyartvistai örökhagyó 1916. szeptember 24-én *Egyességi végrendelet* című okiratot szerkesztett, amelyben feleségével egyszerre, de külön-külön rendelkeztek vagyonuk sorsáról haláluk esetére. A szülők mellett a kedvezményezett két gyermek szintén aláírta a végrendeletet; utóbbiak azért, mert ugyanazon lapon szereplő egyezségükben, szüleik rendelkezésére tekintettel előre megosztották maguk között a vagyont. A kolozsvári kir. törvényszék helytállóan mondta ki az okirat mint ideiglenes hatályú, kiváltságos katonai végrendelet érvénytelenségét, hiszen a 822. sz. elvi határozat szerint a mozgósítási parancs közzététele után az 1876. évi XVI. tc. 29–30. szakaszai alapján érvényesen tett végintézkedést az örökhagyó, azonban a 31. §-ban meghatározott,³⁹ a kivételes helyzet megszűnésétől számított három hónap alatt nem hunyt el, hanem 1940 szeptemberéig életben volt. A kolozsvári kir. ítélőtábla végleges hatályú kiváltságos végrendelet (*testamentum inter coniugem aut liberos*, 32. §) formájában tett viszonos végrendeletként is érvénytelennek tekintette, mert az apa oldalán voltak adottak az érvényességi feltételek, ezzel szemben

37 MNL OL, K 583, 110. cs. 59. t., P. I. 5241/1942/19.; Bár nem végintézkedés, hanem örökség visszautasítása kapcsán a nagyváradi kir. törvényszék szintén az Mtj.-re hivatkozott. A 2063. § alapján úgy döntött, hogy a visszautasítás érvénytelen, mivel a felperes ahhoz a feltételhez kötötte, hogy az alperes (a felperes örökbefogadó apja) az ő beleegyezése nélkül nem idegenítheti el az örökség tárgyát képező ingatlanokat. A bíróság ugyanebben az ítéletében ingatlan átruházási (lényegében ajándékozási) szerződésnek minősítette a jogügyletet, mivel az ingatlanokra vonatkozó magánjogi szabályok kiegészítéséről szóló 4.420/1918. M. E. számú rendelet és a 27. sz. polgári jogegységi határozat által megszabott alaki követelményeknek megfelelően létesült. MNL OL, K 583, 235. cs. 61. t., P. I. 1238/1944/23.; TÉRFY Gyula (szerk.): *Grill-féle Új Döntvénytár, XVIII. kötet*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1926, 273–277.

38 MNL OL, K 583, 181. cs. 61. t., P. I. 3675/1943/27.; *P.H.T. 3. kötet*, Budapest, 1925, 357–359.

39 A törvénycikk 31. §-a szerint a 27–30. §§-ban meghatározott kiváltságos végrendeletekre vonatkozik a kivételes helyzet megszűnésétől számított három hónapos határidő. ZALÁN Kornél: *A végintézkedések kellékei*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1935, 315.; TELLER Miksa: *A végrendelet fajtái és alakja = Magyar magánjog, VI. kötet, Öröklési jog*, szerk. SZLADITS Károly, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1939, 255.

az anya csak aláírta az apa által írt végrendeletet. A Kúria később helyesnek találta a fellebbezési bíróság azon álláspontját, miszerint a végrendelet érvénytelensége nem hatott ki az egyezség érvényességére.⁴⁰

Végül álljon itt egy olyan eset, amelyben nem formai, hanem akarati hibát vizsgáltak a bíróságok. Göbl Zoltán szatmárnémeti orvos 1939-ben Magyarországra távozott, mert államellenes tevékenysége miatt negatív szankciókkal sújtották volna. Édesanyja a következő évben meghalt, de előtte végrendeletet tett, és az abban megnevezett egyedüli örökösét (neki és fiának egyaránt jó ismerősét) örökbe is fogadta. Ezt nyilvánvalóan (minden bizonyíték erre vallott) azért tette, hogy a fiának jutó örökséget elvonja a várható elkobzás alól. A második bécsi döntés után dr. Göbl Zoltán visszaköltözött, de bízva az ismerősében nem szorgalmazta az örökös minősége megállapítását, egyébként az eljárási költségeket sem tudta volna fedezni. Ezután a keleti fronton hősi halált halt. A felperes (dr. Göbl Zoltán elsőfokú unokatestvére) törvényes örökösként támatta meg a végrendeletet és az örökbefogadási szerződést, azok színlelt voltára hivatkozva. Székely Eduárd, aki az elsőfokú ítéletet hozó szatmárnémeti kir. törvényszéknél tanácselnökként szolgált, ezt vallomásával alátámasztotta. Alperes (az örökbe fogadott végrendeleti örökös) pedig nem tudott meggyőző érveket és bizonyítékokat szolgáltatni, amelyekkel bizonyíthatta volna a két dokumentum érvényességét. Mindezek alapján a nagyváradi kir. ítélőtábla megállapította, hogy az édesanyjának nem volt megfelelő végrendelezési szándéka (*animus testandi*), mivel a vagyont kizárólag a fia mint törvényes örököse számára szerette volna megmenteni (titkos fenntartás; *reservatio mentalis*).⁴¹

6. Összefoglalás

A második bécsi döntés rövid, de annál tartalmasabb négy évre visszacsatolta a Magyar Királysághoz a keleti és erdélyi országrészeket, amelyek reintegrációja kiemelt kormányzati feladattá vált. Bár több magyar jogszabály még a Trianon utáni években is hatályban maradt ezeken a területeken, a Románia részeként töltött bő két évtized nem múlt el nyomtalanul, ráadásul az Optk. teljes hatályon kívül helyezése már nyolcvan éve várattott magára. A bevonulástól számított másfél év alatt végbement a magánjog egységesítése (legalábbis jogszabályi szinten), amely sok vitát váltott ki a gyorsasága és a kodifikáció hiánya miatt. Ennek eredményeképpen az Optk. Észak-Erdélyben, majdnem 90 év után végleg hatályát veszítette, és a 22 éves román fennhatóság alatt hatályba lépett jogszabályokat is felváltották a magyarországiak.

Ebben a tanulmányban azért emeltem ki a 740/1942. M. E. számú rendeletet, mert ez léptette hatályba a magyar magánjognak azt a részét, amelyet a korábbi jogszabályok még nem érintettek. Kifejezetten a szerzői jog, a birtokvédelem, a házassági vagyoni jog és az öröklési jog képezte a tárgyát, az utóbbi két jogterület alapját pedig főleg a szokásjog adta. Nyilvánvalóan nem volt alaptalan az észak-erdélyi jogászok attól való félelme,

40 MNL OL, K 583, 179. cs. 59. t., P. I. 2884/1943/18.; *P.H.T. 5. kötet*, Budapest, 1930, 373–375.

41 MNL OL, K 583, 234. cs. 59. t., P. I. 3081/1944/34.; ZALÁN: *i. m.*, 44–46.

hogy az Optk. hatályon kívül helyezése után nehéz lesz alkalmazni a sporadikus magyar magánjogot.⁴²

Az áttérés során tehát voltak problematikusabb és kevesebb nehézséget okozó magánjogi jogterületek, amelyek gyakorlati rendezésében sokszor segített a józan bírói mérlegelés. Ebből kivette részét a törvényszéki, az ítéltáblai és a kúriai szint is. A viszonylag gördülékeny áttérést segítette emellett a mindkét jogrendszert meghatározó modern jogelvek érvényesülése is. A több száz oldalnyi levéltári forrás azt mutatja, hogy a visszacsatolt országrészek jogásza – elsősorban az ítéltáblai bírák – ismerték és magabiztosan hivatkozták az Mtj.-t, a Kúria döntvényeit és kiemelt ítéleteit. Megállapítható, hogy a magyarországi magánjog sporadikussága mellett legnagyobb részét írott formában érvényesült, így a kiterjesztését övező, megismerhetőséggel kapcsolatos félelem nem volt teljesen alapos. Az anyaországból kinevezett bírók is segítették a magyar joganyag megfelelő alkalmazását.⁴³ Segítségükre voltak még az említett összefoglaló művek, amelyekből bizonyára a legtöbb bíróságnak rendelkezésére állt egy-egy példány. Kiemelkedők még a jogi témájú folyóiratok, azaz a jogtudomány közrehatása.

Ha minden ügykezete ellenére a Kúria egy ügyben mégis eltérő álláspontra jutott, az valószínűleg azért történt, mert az átmenet ilyen rövid idő alatt mégsem valósulhatott meg teljes mértékben. Emellett egy másfajta ítélkezési szemléletben is keresendő az eltérés oka, amelyet Ternovszky Ferenc, a marosvásárhelyi kir. ítéltábla elnöke világított meg édesapja (Trianon előtti marosvásárhelyi táblaelnök) gondolatainak felidézésével:

„Fiam, májdani ítélkezéseidnél ne engedd, hogy a jogászokodási hajlam tolujon előtérbe, – előbb nyers jogérzéssel, mondhatni paraszttéssel bíráld el, hogy ki részén áll az igazság, azután keresd meg a jogot, mely ezt érvényre segíti. Ha e kettő harmonizál, lelki gyönyöröd lesz az ítélkezésben. Csak kitérhetetlen esetben szabad tért engedni az igaztalan fél alaki igazságának.”⁴⁴

Márpedig abban az említett ügyben, amelyben a Kúria nem tekintette tanúknak a végrendelező által közvetlenül meg nem szólított, egyébként a végakaratot visszaidézni képes személyeket, pontosan az alaki igazság jutott érvényre.

1944 őszén a szovjet és a román hadsereg elfoglalta a második bécsi döntéssel Magyarországnak juttatott területeket, 1945 áprilisában pedig a román jogalkotó ezekre is kiterjesztette Románia teljes jogrendszerének hatályát, bár a négy év alatt keletkezett

42 Az átmeneti rendelkezések közül nem mindegyik bírt *ex tunc* hatállyal, így az Optk.-t sem lehetett rögtön félretenni, mint ahogyan annak 1853-as hatálybalépésekor a magyar magánjogot. Ez mindkét esetben azt eredményezte, hogy párhuzamosan kellett alkalmazni a kettőt. Vö.: HOMOKI-NAGY Mária: *Das Allgemeine Bürgerliche Gesetzbuch in der ungarischen Rechtspraxis der Richter = Institutions of legal history with special regard to legal culture and history*, ed. BÉLI, Gábor et al., Faculty of Law, University of Pécs – Institute of History of Slovak Academy of Sciences, Pécs, 2011, 141.

43 Például Gergelyffy László nagykállói kir. járásbírói elnököt a nagyvárad kir. törvényszékhez, Boga Bálint karcagi kir. járásbírói elnököt a marosvásárhelyi kir. törvényszékhez, Sági Mihály kecskeméti kir. törvényszéki bírót a zilahi kir. törvényszékhez tanácselnökké nevezte ki a kormányzó 1941. március 26-án. *Budapesti Közlöny*, 1941/72, 1–2.

44 [s. n.]: *Ternovszky Ferenc kir. ítéltáblai elnök beszéde a marosvásárhelyi kir. ítéltábla évnnyitó teljes ülésén*, Erdélyi Jogélet, III. évf., 1944/1, 1.

aktusok és jogosultságok elismerést nyertek, hacsak nem ütköztek az ország közrendjébe.⁴⁵ Emellett csak formális szerep jutott az 526/1945. M. E. számú rendeletnek, amely a moszkvai fegyverszüneti egyezményben foglaltak szerint hatályon kívül helyezte az 1940. évi XXVI. törvénycikket és a végrehajtására kibocsátott jogszabályokat. Ennek ellenére a m. kir. kormány jogszabályokat hatályba léptető és átmeneti rendelkezései pozitív és negatív példaként szolgálnak azokra az esetekre, amikor régi és új jogszabályok közötti átmenetet kell biztosítani.

Dolgozatomat egy idézettel zárom, amely az *Erdélyi Jogélet* legelső számaiban jelent meg, és amely a Marosvásárhelyi Ügyvédi Kamara jogegységesítéssel kapcsolatos felterjesztését tartalmazó cikk bevezetésében szerepel. A szerzője ismeretlen, de elképzelhető, hogy a főszerkesztő ügyvéd, Zágoni Bodolla Ferenc írta, miután a kormány nyilvánosságra hozta a fent említett 740/1942. M. E. számú rendelet tervezetét. „*Hisszük, hogy nem végzünk felesleges munkát, mert nem csak a jelenkor jogászközönségét tájékoztatjuk ezzel, de a hozzászólások, a jövő tekintetéből is, bizonyos vonatkozásban, jogtörténelmi dokumentum jellegűek fognak maradni.*”⁴⁶ A szerző majdnem nyolcvan évvel ezelőtt az utókornak szánta a gondolatait, és íme, e sorok írója és olvasói érdeklődése által a szándéka beteljesült.

Irodalomjegyzék

- BALÁS P. Elemér: *A magyar szerzői jog szabályainak kiterjesztése a felszabadult keletmagyarországi és erdélyi országrészekre* = *Universitas Francisco-Josephina Acta Juridico-Politica* 6., Kolozsvár, 1942, 63–98.
- BALOGH Judit: *A felsőbbírászkodás megszervezése Debrecenben*, Jogtörténelmi Szemle, 2017/1–2, 57–63.
- BALOGH Judit: *Österreichisches Recht in Ungarn und in Siebenbürgen – Westeuropäische Einflüsse auf das ungarische Zivilrecht im 19. Jahrhundert* = *Recht ohne Grenzen, Grenzen des Rechts*, Hrsg. POLASCHEK, M., ZIEGERHOFER, A., Peter Lang Verlag, Frankfurt/M. usw, 1998, 123–135.
- BOB, Mircea Dan: *Der Einfluss des ABGB 1811 auf das rumänische Zivilrecht = 200 Jahre ABGB. Ausstrahlungen. Die Bedeutung der Kodifikation für andere Staaten und andere Rechtskulturen*, Hrsg. GEISTLINGER et al., MANZ Verlag, Wien, 2011, 143–148.
- BODA Gyula, VINCENTI Gusztáv (szerk.): *A Jogi Hírlap Döntvénytára, Magánjog V.*, Budapest, 1942.
- BÓDINÉ BELIZNAI Kinga: *A Kúria döntvényalkotási joga*, Jogtörténelmi Szemle, 2012/2, 2–13.
- BURIÁN László: *Szokásjog versus kodifikált jog a magyar magánjog történetében, különös tekintettel a magyar magánjog bevezetésére Észak-Erdélyben* = *Quaerendo et Creando, Ünnepi kötet Tattay Levente 70. születésnapja alkalmából*, szerk. POGÁCSÁS Anett, Szent István Társulat, Budapest, 2014, 69–81.
- ENDES Miklós: *Erdély jogrendszerei*, Magyar Jogászegyleti Értekezések és Egyéb Tanulmányok, IX. évf., 1941/33–35, 51–61.

45 MATEFI, Roxana, ȘCHIOPU, Silviu-Dorin: *A short historical overview of the inheritance laws applied on the Romanian territory (19th–20th century)* = *Bulletin of the Transilvania University of Braşov*, Series VII: Social Sciences, Law, Vol. 9 (58) No. 2., 181.

46 [s. n.]: *Erdély...*, i. m., 3.

9. GAAL György: *Egyetem a Farkas utcában, A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem előzményei, korszakai és vonzatai*, Scientia Kiadó, Kolozsvár, 2012.
10. GOTTL Ágost (szerk.): *Magánjogi döntvénytár, VII. kötet*, Budapest, 1914.
11. HAMZA Gábor: *A román magánjog forrásai és fejlődése = Acta Facultatis Politico-iuridicae Universitatis Scientiarum de Rolando Eötvös Nominatae*, Tomus XL., 2003, 55–74.
12. HOMOKI-NAGY Mária: *Das Allgemeine Bürgerliche Gesetzbuch in der ungarischen Rechtspraxis der Richter = Institutions of legal history with special regard to legal culture and history*, ed. BÉLI, Gábor et al., Faculty of Law, University of Pécs – Institute of History of Slovak Academy of Sciences, Pécs, 2011, 137–151.
13. JOÓ László Ádám: *Észak-Erdély visszacsatolásának jogszabályi háttere = A jog tudománya, a mindennapok joga II. Konferenciakötet*, szerk. SZÜCS Lászlóné, TALABOS Dávidné, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 2019, 45–57.
14. JOÓ László Ádám: *A magyarországi magánjog kiterjesztése Észak-Erdélyre a második bécsi döntés után = Tri-Anno 1920–1947–2020 Tanulmánykötet*, szerk. SZÜCS Lászlóné, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 2020, 112–126.
15. KOKOLY Zsolt: *A kolozsvári (magyar) jogászképzés rövid története és perspektívái = A kultúra, a tudomány és a nemzet helyzete a Kárpát-medencében*, szerk. GARACZI Imre, SZILÁGYI István, Veszprémi Humán Tudományokért Alapítvány, Veszprém, 2010, 333–345.
16. KOLOSVÁRY Bálint: *A magánjog egységesítése*, Gazdasági Jog, I. évf., 1940/10, 593–599.
17. MÁRKUS Dezső: *Az osztrák általános polgári törvénykönyv mai érvényében*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1907.
18. MATEFI, Roxana, ŞCHIOPU, Silviu-Dorin: *A short historical overview of the inheritance laws applied on the Romanian territory (19th–20th century) = Bulletin of the Transilvania University of Braşov*, Series VII: Social Sciences, Law, Vol. 9 (58) No. 2., 177–182.
19. SÁNDORFY Kamill: *Az osztrák polgári törvénykönyv megkezdése Erdélyben*, Gazdasági Jog, II. évf., 1941/1, 11–17.
20. SCHUSTER Rudolf: *Erdély – és a magánjog*, Magyar Jogi Szemle, XXI. évf., 1940/17, 325–327.
21. SZENTKUTHY István, TÉRFY Béla (szerk.): *Polgárijogi és Büntetőjogi Határozatok Tára*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1942.
22. SZLADITS Károly (szerk.): *Magánjogi döntvénytár, XVIII. kötet*, Franklin Társulat, Budapest, 1926.
23. SZLADITS Károly (szerk.): *Magánjogi döntvénytár, XXIV. kötet*, Franklin Társulat, Budapest, 1932.
24. SZLADITS Károly: *Erdély-részi magánjog*, Gazdasági Jog, I. évf., 1940/8, 466–474.
25. TELLER Miksa: *A végrendelet fajai és alakja = Magyar magánjog, VI. kötet, Öröklési jog*, szerk. SZLADITS Károly, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1939, 238–291.
26. TÉRFY Gyula (szerk.): *Grill-féle Új Döntvénytár, XVIII. kötet*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1926, 273–277.
27. TURY Sándor Kornél: *Magánjogunk egységesítésének befejezése, különös tekintettel annak jogforrástani vonatkozásaira = Universitas Francisco-Josephina Acta Juridico-Politica 6.*, Kolozsvár, 1942, 3–26.
28. UJLAKI Miklós: *Az utódállamok jogegységesítő törekvései és a magyar magánjog*, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Részvénytársaság, Szeged, 1936.
29. VADÁSZ Lajos (szerk.): *Magánjogi törvénykönyvünk és élő tételes jogunk, II. kötet, II. rész*, Budapest, 1930.

30. VARGA Norbert: *A Kúria döntvényalkotási joga 1912 és 1930 között = A közjogi provizórium (1920–1944) időszakának alkotmányos berendezkedése I.*, szerk. SCHWEITZER Gábor, SZABÓ István, Pázmány Press, Budapest, 2016, 171–190.
31. VERESS Emőd (szerk.): *Erdély jogtörténete*, Forum Iuris, Kolozsvár, 2018.
32. VERESS Emőd: *Kilenc évtized – az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv Erdélyben = AD SALUTEM CIVIUM INVENTAS ESSE LEGES*, Tisztelgő kötet Vékás Lajos 80. születésnapjára, szerk. VERESS Emőd, Forum Iuris, Kolozsvár, 2019, 157–171.
33. ZALÁN Kornél: *A végintézkedések kellékei*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1935.
34. *Polgári jogi Határozatok Tára 2. kötet (második kiadás)*, Budapest, 1929.
35. *Polgári jogi Határozatok Tára 3. kötet*, Budapest, 1925.
36. *Polgári jogi Határozatok Tára 5. kötet*, Budapest, 1930.
37. *Polgári jogi Határozatok Tára 7. kötet*, Budapest, 1937.
38. *Joggyakorlat*, Királyi Közjegyzők Közlönye, XXXIX. évf., 1940/7, 148.
39. [s. n.]: *Erdély fővárosa visszatért az anyaországhoz!* Ellenzék, LXI. évf., 209. szám, 1.
40. [s. n.]: *Erdély magánjoga*, Erdélyi Jogélet, I. évf., 1942/1–2, 3–6.
41. [s. n.]: *Értekezlet Kolozsvárott a jogegységesítés tárgyában*, Királyi Közjegyzők Közlönye, XL. évf., 1941/3, 52.
42. [s. n.]: *Ternovszky Ferenc kir. ítélőtáblai elnök beszéde a marosvásárhelyi kir. ítélőtábla évnyitó teljes ülésén*, Erdélyi Jogélet, III. évf., 1944/1, 1–5.
43. *Budapesti Közlöny*, 1941/72, 1–2.

Levéltári források

1. MNL OL, K 27, 1942. 02. 03., 73.
2. MNL OL, K 583, 109. cs. 56. t., P. I. 2292/1942/21.
3. MNL OL, K 583, 110. cs. 59. t., P. I. 2034/1942/20.
4. MNL OL, K 583, 110. cs. 59. t., P. I. 3526/1942/21.
5. MNL OL, K 583, 110. cs. 59. t., P. I. 5241/1942/19.
6. MNL OL, K 583, 179. cs. 59. t., P. I. 2567/1943/22.
7. MNL OL, K 583, 179. cs. 59. t., P. I. 2884/1943/18.
8. MNL OL, K 583, 180. cs. 60. t., P. I. 2915/1943/40.
9. MNL OL, K 583, 181. cs. 61. t., P. I. 3675/1943/27.
10. MNL OL, K 583, 234. cs. 59. t., P. I. 1973/1944/17.
11. MNL OL, K 583, 234. cs. 59. t., P. I. 2561/1944/15.
12. MNL OL, K 583, 234. cs. 59. t., P. I. 3081/1944/34.
13. MNL OL, K 583, 235. cs. 61. t., P. I. 1238/1944/23.